

Формування нової архітектури європейської безпеки в умовах зміни політики США

Іван Гомза

Видавець

Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні (Київ)

Автор

Іван Гомза, професор факультету магістерських соціальних та гуманітарних студій Київської Школи Економіки

Усі права захищені. Запити щодо рецензійних примірників та інші звернення стосовно цієї публікації слід надсилати видавцю. Відповідальність за погляди, висновки та рекомендації, висловлені в даній публікації, повністю покладається на автора (авторів), і їх інтерпретації не обов'язково відображають погляди чи політику Фонду Конрада Аденауера.

Публікація підготовлена в рамках проекту «Посилення аналітичних спроможностей прийняття рішень у сфері зовнішньої політики за допомогою громадянського суспільства» Центру міжнародної безпеки за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні (Київ).

© 2025 Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні (Київ)

вул. Богомольця Академіка, 5, кв. 1, 01024 Київ, Україна

Тел.: +380444927443

<https://www.kas.de/en/web/ukraine>

© 2025 Центр міжнародної безпеки

вул. Бородіна Інженера, 5-А, 02092 Київ, Україна

Тел.: +380999833140

<https://intsecurity.org/>

Зміст

Резюме	4
--------	---

Проблема безпекового порядку в Європі до 2025 року	5
--	---

Обриси нового безпекового порядку	10
-----------------------------------	----

Україна в європейському безпековому порядку	14
---	----

Резюме

Вторгнення Росії в Україну поклало край європейському безпековому порядку який був встановлений після Другої світової війни і скоригований у 1975 році на Гельсінкській конференції. Всі підстави, які були закладені в такий безпековий порядок (недоторканість кордонів, суверенітет, мирне вирішення суперечностей) похитнулися в результаті повномасштабної війни і нових російських претензій. Наразі європейські держави шукають шляхів побудови нової архітектури гарантування безпеки, майбутні обриси якої визначатимуться подальшим перебігом та результатами російсько-української війни, в тому числі зусиллями з налагодження стримування Росії чи й більш проактивної оборони від неї. Це також передбачатиме конструювання нових інституційних і фінансових механізмів чи навіть інституцій. Мета цього аналітичного огляду не стільки точно вгадати, як саме виглядатиме повоєнний безпековий порядок, скільки стисло вказати на основні можливості, інтереси і лінії дискусій, які сьогодні визначають його формування, аби на основі цього розробити стратегію максимально вигідного для врахування інтересів України її залучення до такого безпекового порядку.

Проблема безпекового порядку в Європі до 2025 року

Перш за все варто коротко розглянути основні проблеми безпекового порядку в Європі, котрі проявилися ще до повномасштабного вторгнення 2022 р., адже цим викликом притаманна суттєва тяглість, внаслідок чого чимала кількість із них продовжує впливати на формування європейського безпекового порядку сьогодні.

Загалом, повоєнний безпековий порядок в Європі характеризувався відносною стабільністю між 1950 і 1991 рр. Встановлений на тлі конкуренції двох наддержав і їхніх союзників, цей порядок ґрунтувався у легітимізованій ООН системі правил (1) поваги до суверенітету кожної держави, незалежно від її потуги та розміру, (2) непорушності встановлених кордонів, (3) примату прав людини та (4) мирного вирішення конфліктів. Європейська спільнота безпеки інтерналізувала ці положення як основоположні цінності, а потужна військова присутність США на європейських теренах і американський ядерний арсенал надавали європейській спільноті безпеки оборонного виміру. Екстерналізація оборонних функцій дозволила сфокусуватися європейським країнам на економічних (добробут через зняття бар'єрів для торгівлі) і ціннісних (укріплення і поширення демократичної спільноти) вимірах ліберального ладу. З 1975 року, разом з Гельсінкським процесом, до цього поступово додався і обмежений діалог з СРСР в сподіванні на його лібералізацію через економічно-енергетичне співробітництво, а з часів М.Горбачова й на демократичне переродження в рамках «перебудови».

Кінець холодної війни похитнув архітектонічні підвалини європейської спільноти безпеки в цілому ряді вимірів: розвал СРСР та Югославії, дезінтеграція Варшавського блоку, консолідація ЄС як політичного суб'єкта, змінили баланс сил на континенті, ліквідувавши загальну двополярну рамку протистояння часів Холодної війни. Утворилися або ж відродилися нові держави з власним баченням свого місця в міжнародних процесах. До середини 2000-х років доволі очевидно стала необхідність сформувати нову безпекову архітектуру. Однак не вдалося досягнути спільного несуперечливого бачення необхідних форм і компонентів цієї оновленої архітектури, тим часом як і успадкована з Холодної війни безпекова спільнота зазнавала ерозії та занепаду (1990-ті - 2000-ні рр). Панувало переконання, що загроза від СРСР залишилася в минулому, Росія стала на хиткий, але все ж шлях демократизації, і на неї радше варто покладатися як на фактор стабільності та партнера у миротворчих місіях – на противагу непередбачуваним новим державам, які ризикують опинитися в епіцентрі етнічних конфліктів на кшталт тих, що спопелили Югославію. Інші потенційні джерела загроз вважалися надто віддаленими, аби бути спроможними на відвертий напад, тож консолідація ЄС як політичного союзу і кілька потужних хвиль розширення не мали своїм наслідком консолідації безпекової складової.

Більше того, враження, начебто загрози зникли, поставило питання про недоцільність потужної присутності США в Європі, а у більш широкому плані – і сумніви щодо ролі та принципів НАТО в нових умовах. Перевизначення Сполученими Штатами своїх безпекових пріоритетів почалося вже з 90-х, остаточно утвердившись у 2000-х з курсом на перехід до зовнішніх операцій і боротьби з тероризмом, а також спонукання Європи до аналогічних дій. Подібним чином переформулювала свої завдання і НАТО, зробивши наголос на невійськових елементах на кшталт захисту демократичних принципів, а згодом на боротьбі з міжнародним тероризмом. 15 років потому є всі підстави стверджувати, що суттєвою помилкою країн Європи стало масове роззброєння і скорочення армій в 1990-ті і 2000-ні, які збільшили європейську залежність від США, попри той факт, що в самих Сполучених Штатах переконання про стратегічну доцільність захисту Європи слабко. З середини 2010-х років більш і більш промовистим ставало бажання Вашингтону здійснити «азійський поворот», тобто переорієнтувати стратегічну лінію оборони з СРСР \ Росії на Китай, і схильність до такого повороту робила вихід військ США з Європи питанням часу. У самому ЄС у цей період утвердилася модель Союзу як суто м'якої сили, яка не потребує інвестицій у військову сферу, оскільки її могутність ґрунтується на економічній і ціннісній привабливості, яку мілітаризація (начебто непотрібна в нових умовах) може знищити.

Ерозію європейської архітектури безпеки гарно ілюструє політика ЄС щодо Росії. Поява нових держав, які вбачали безпосередні безпекові виклики від РФ, а відтак шукали рішення своїх безпекових занепокоєнь у швидкому членстві в ЄС і НАТО, породила величезну кількість дискусій і відверто половинчасті результати. З одного боку, частина держав колишнього радянського блоку таки стала членами ЄС і НАТО (в тому числі і під впливом «ялтинського синдрому», своєрідного почуття провини частини західних еліт, які залишили східноєвропейські держави в радянській сфері впливу після 1945 року), хоча й з обрізаним функціоналом внаслідок домовленостей з НАТО з РФ 1997 року. З іншого боку, на континенті залишалася сіра зона держав, з Україною в епіцентрі, щодо яких західний світ вирішив пригальмувати інтеграційні процеси, щоб не провокувати Росію надмірно, залишаючи стратегічну невизначеність. Така невизначеність стосувалася й потенційної реінтеграції цих країн в політичні структури під проводом РФ, за умови що вони самі цього бажали.

Таким чином, скорочення власних оборонних спроможностей і реінтеграцію в західні блоки частини держав колишньої радянської сфери впливу, європейські держави намагалися компенсувати примирницькою політикою щодо Росії. Форми її варіювалися від амбітних намірів створити єдину європейсько-російську зону безпеки від Лісабона до Владивостока, до більш практичних проєктів стимулювання розвитку економічних та енергетичних взаємопов'язань, яке давало б європейській стороні сталі ринки збуту та дешеві енергоносії для підтримки конкурентоздатності промисловості, водночас послаблюючи російську войовничість перспективами економічного розвитку та модернізації. Європейський політичний клас надихався тезою ліберальної школи міжнародних відносин, що торговельні зв'язки між країнами сприяють зменшенню вірогідності

збройних конфліктів між ними. Підтримувала таку політику і доктринальна переорієнтація на «нові безпекові загрози» (наприклад, боротьба з тероризмом, змінами клімату, соціальною нерівністю), протидія яким не вимагала значного воєнного бюджету, натомість пропонуючи нові можливості кооперації з Росією в подоланні таких «нових викликів».

Втім для того, аби міжнародна торгівля і вирішення спільних викликів зменшувало ймовірність збройних зіткнень (як це сталося всередині європейської спільноти безпеки після 1945 р), необхідно, аби учасники процесу мали спільні щирі погляди про самостійну цінність подібних вправ. Якщо ж один із учасників вважатиме торгівлю способом економічного збагачення, необхідного для подальшого вирішення проблемних питань силовим шляхом, така тимчасова співпраця лише слугує формою нарощування потенціалу конфлікту. Саме цей сценарій і розігрався у стосунках ЄС-РФ. Починаючи з 1990-х років РФ під приводом миротворчих дій створювала зони заморожених конфліктів, особливо у колишніх радянських республіках, і відверто протидіяла розширенню НАТО на схід. У 2000-х низка «кольорових революцій» переконала Москву у тому, що метою ЄС є «експорт демократій», що з огляду на природу російського режиму вбачалося як екзистенційна для нього загроза. Відповідно, Москва все більш відверто дрейфувала на антизахідні позиції, зрештою відверто виразивши свої реваншистські позиції словом (див. виступ Путіна на Мюнхенській безпековій конференції в 2007 році) і ділом (напр., воєнною інтервенцією і окупацією частини Грузії у 2008 році, окупацією Криму і агресією на Донбасі з 2014 року).

Внаслідок того, що між фактичним оголошенням Путіним нового агресивного курсу у стосунках із Заходом і початком повномасштабного вторгнення сплило 15 років, є можливість відзначити кілька важливих узагальнень щодо всього періоду спостереження:

- ▶ принципу замирювання і взаємовигідної співпраці з РФ притаманні континуальне й еластичне мислення. Відповіддю на все агресивніші дії традиційно були спроби політики перезавантаження (2009-2010), посилення економічних і енергетичних зв'язків (побудова і розбудова газопроводів «Північні потоки»), уникання рішучої політики стримування (слабкі санкції, фокус на вирішенні російської агресії через заморожування в рамках «Мінського процесу», підтримка і стимулювання двостороннього діалогу з акцентом на перезавантаження у 2019 році, увага до заперечень Москви щодо оборони Східного флангу (військова присутність, проект ракетного щита). Така «прагматична політика», яка навіть знайшла своє відображення у Глобальній стратегії ЄС 2016 року, що розмивала ціннісну основу ЄС.
- ▶ ЄС проявив легковажність ігноруючи факт поступового розходження безпекових пріоритетів зі США. Віра, неначебто трансатлантичні стосунки можуть тривати і далі, неначе нічого не відбувається, позначена небажанням посилювати європейську безпеку та, парадоксальним чином, наростанням антиамериканізму (підживленого інтервенціями на Близькому і Середньому Сході).

- ▶ ЄС постраждав від відсутності сутнісних політик щодо якісного розширення потенціалу автономного європейського безпекового порядку. Починаючи з 2008 р., низка криз в ЄС та внутрішні розходження щодо бачення безпекових загроз та потреби участі США в європейській безпеці, ставали все більш нездоланими в рамках консенсусної системи прийняття рішень в галузі безпеки та оборони, що не супроводжувалося необхідними кроками з передизайнування цієї системи
- ▶ ЄС схилився ігнорувати матеріальний вимір воєнного потенціалу. Європейські країни та інституції не інвестували в оборону та переозброєння, оскільки переконали себе у винятковості українського, зокрема кримського випадку, і відсутності ширшої загрози безпосередньо для ЄС і НАТО, начебто досягнутого завдяки фактичному заморожуванню конфлікту. Цьому сприяла активна російська пропаганда з історичних та культурних питань щодо цивілізаційної приналежності цих теренів до «руського міра», посилена слабким розумінням пострадянського простору та перекосям на користь русистики. Апогеем безкінечних спроб знайти компроміс та модус операнді з Путіним стало намагання канцлерки ФРН А.Меркель запросити В.Путіна на саміт ЄС влітку 2021 року, на тлі розгортання багатотисячного контингенту російських військ в українському прикордонні, яке не вдалося реалізувати через вето балтійських і східноєвропейських країн.

Тяглість чотирьох описаних принципів ведення зовнішньої та військової політики ЄС досягли кульмінації 17 грудня 2021 р., коли Росія у формі ультимативних вимог виклала своє бачення європейського безпекового порядку в двох проектах договорів, які вимагали перерозподілити сфери впливу на російську користь. Проект «Угоди про заходи щодо забезпечення безпеки Російської Федерації і держав-членів Організації Північноатлантичного договору» передбачав, що члени НАТО зобов'язуються не допускати подальшого розширення альянсу, в тому числі за рахунок України, не розгортатимуть війська або озброєння в країнах, які приєдналися до альянсу після травня 1997 року, погодяться на заборону розміщення ракет середньої дальності в зоні досяжності території РФ, від будь-якої військової діяльності НАТО в Україні, Східній Європі, на Кавказі та в Центральній Азії, відновлять діяльність консультативних механізмів на кшталт Ради Росія-НАТО, тощо. На додачу, Проект «Договору між Сполученими Штатами Америки і Російською Федерацією про гарантії безпеки» передбачав, що обидві країни не мають здійснювати заходів безпеки, які могли б підірвати основні інтереси безпеки іншої сторони та розміщуватимуть ядерну зброю тільки на національній території, а США зобов'язуються не допустити подальшого розширення НАТО, утримаються від розміщення американських ракет середнього радіусу дії в Європі, обмежать дозвіл важких бомбардувальників і надводних військових кораблів діяти в міжнародних водах і над ними в радіусі дії іншої сторони. Такі вимоги суттєво підважували суверенітет окремих європейських країн у вимірі безпеки та оборони та і загалом трансатлантичну єдність в питанні оборони від РФ. Москва висувала ще більш жорсткі вимоги щодо політичного устрою і союзів держав, відкидаючи принципи суверенітету і територіальної цілісності країн так званого «ближнього зарубіжжя», які мали б щільно реінтегруватися в російську сферу контролю.

Ані США, ні Європа на ці ультиматуми, як відомо, не погодилися, що не скасовує того факту, що у 2022 р. країни Європа підійшли до агресії неготовою. Частково з'явилося розуміння, що політика примирення, діалогу і компромісу провалилася, тож ЄС активно включився в підтримку України. У перший період ЄС прийняв рішення щодо статусу кандидата України, запровадив досить суттєві санкції, обмежив закупівлю російських енергоресурсів, надав значну допомогу українським біженцям, бюджетну допомогу Україні, а окремі країни почали вести провід в озброєнні та сприянні обороні. Згодом, почали обговорюватися шляхи посилення безпекової співпраці в європейському масштабі. Але попри прийняті з 2022 рішення (як то: використання Європейського фонду миру для допомоги Україні, запуск програм з нарощування виробничих спроможностей ASAP та EDIRPA, створення військової місії EUMAM, затвердження Європейської стратегії розвитку оборонної промисловості EDIS) до 2025 року сутнісні зміни європейського безпекового порядку не спостерігалися. Європейські держави відкинули загарбницьку війну і претензії РФ на воєнне домінування в Європі, однак не погодили, як саме захищатимуть себе в більш довгостроковому плані. Два ряди факторів сприяли такій ситуації:

По-перше, основні гравці відверто вичікували, як розвиватиметься ситуація.

По-друге, перші три роки війни ознаменувалися поверненням до трансатлантичної єдності і американського лідерства у справі стратегії і тактики протистояння РФ, ніж розбудови стратегічної автономії. Відтак, залежність ЄС від американського захисту в цей період тільки зросла, а темпи закупівель американського озброєння пришвидшилися. Американці і європейці в цей період дотримувалися переконання, що війна завершиться певним компромісом і заморозкою, і не вийде за межі України. Для цього вони спільно займалися «управлінням ескалацією», яке мало з одного боку контролювати темпи російського просування, а з іншого уникнути використання РФ ядерної зброї.

Обриси нового безпекового порядку

Питання нагальної потреби розбудови нового європейського безпекового порядку постало руба після зміни адміністрації у США, а його нагальність зросла експонентно після інавгурації нового президента у 2025 р., коли старі проблеми повернулися у значно масштабніших розмірах. З огляду на преференції адміністрації Трампа, вихід США з Європи перестав бути віддаленою перспективою, і це стало виглядати відверто загрозливо з огляду на збереження і посилення російської загрози. Відсутність планів на випадок виходу американських військ з Європи, з одного боку, сприяла максимальній націленості на пригальмовування процесу, але також і якісному стрибку в розвитку ідеї європейської оборони, котра зрештою почали розглядатися з усією серйозністю. Бачення життєздатності стратегії стримування російської агресії в Україні слабли з тим, як нарощувалася інтенсивність гібридних, допорогових атак, інформаційних кампаній та виборчих маніпуляцій, а також нарощування сил, логістики та військового виробництва в напрямку балтійських та східноєвропейських держав.

З іншого боку, Росія, натхненна зміною американської адміністрації та успішною співпрацею з Китаєм, Іраном і КНДР, лише загостила вимоги власного домінування у європейському безпековому просторі, який тепер був переосмислений як євразійський. Порівняно з попередніми проектами «від Лісабона до Владивостока», нове бачення цього простору змінило гравітаційний центр, зменшивши акцент на євроцентризмі та натомість посиливши русо- і синоцентризм. Стратегічне бачення, котре наразі плекає Москва, полягає у подальшому витісненні Сполучених Штатів із Євразії, що повинно послабити безпеку і єдність Європи, із подальшим заповненням вакууму, спричиненого виходом США, російським воєнним та китайським економічним домінуванням.

Європейські інституції першими відреагували на трансформацію політичного контексту. На противагу обережному і невиразному Стратегічному Компасу 2022 р., який довелося переписувати вже під час повномасштабного вторгнення, було створено Білу Книгу оборони Європейського союзу, котру анонсували в листопаді 2024 р., напередодні вступу на посади нової Європейської комісії та відразу ж після обрання Д. Трампа президентом США. Документ було офіційно презентовано у березні 2025 р. Європейські інституції провели аудит своїх, як виявилось, не надто широких можливостей стимулювати розширене фінансування в сфері безпеки і оборони, спільних проєктів, спільних закупівель, спільних планів розвитку промислової бази оборонної промисловості – і презентували відповідні плани. Наразі цього мало щоб говорити про повноцінну європейську оборону, але перші кроки у відповідному напрямку беззаперечні. Загалом документ показує, що ЄС надає першочергового значення розбудові спроможності Союзу і держав-членів (у тісній співпраці та взаємодоповнюваності з НАТО) ефективно протистояти РФ на суші, морі, у повітрі, космосі та кіберпросторі у повномасштабній війні, яка може розпочатися проти держав ЄС до кінця поточного десятиліття.

Показовим є формування консенсусу щодо того, що розбудова безпекових спроможностей ЄС є нагальним завданням, що дало поштовх формулюванню комплексу конкретних рішень. Виокремлюються наступні пріоритетні напрямки реформування безпекової та оборонної складової ЄС:

- ▶ Творення Європейського безпекового союзу. Рух цією траєкторію передбачає суттєве розширення безпекових спроможностей ЄС та мандату європейських інституцій у сфері безпеки, а також перехід від переважно національного підходу через коаліції охочих до розбудови спільних спроможностей і творення єдиного ринку в галузі оборони.
- ▶ Політика стримування щодо РФ. Цей напрямок означає нарощування власних оборонних спроможностей та підтримку опору України, посилені визнанням Росії безпосередньою безпековою загрозою ЄС. Політика стримування ставитиме у пріоритет більш ефективне виробництво, спільні закупівлі, накопичення зброї і снарядів, підвищення готовності і спроможності, посилення взаємосумісності і продуктивності, пришвидшення виробничих циклів, преференцію для закупівель країнами ЄС озброєння виготовленого в ЄС, а також розбудову комплексної багаторівневої системи протиповітряної оборони.
- ▶ Ліквідація технологічного відставання і залежностей. Забезпечення цього напрямку передбачає підтримку розвитку технологічних інновацій та пришвидшення інноваційних циклів у безпековій промисловості країн ЄС, а відтак посилення Європейського оборонного фонду.

Утім, реформування безпекової та оборонної складової ЄС стикається з двома суттєвими викликами:

1. Недорозвинутість місцевих спроможностей

30-ти річне споживання «дивіденду мирного часу» призвело до поступової атрофії військово-промислового комплексу країн ЄС. Головними проблемами є (1) роздробленість і фрагментарність промисловостей, (2) некомпліментарність систем озброєння, котрі виробляються в Європі, (3) логістичні виклики, (4) проблеми координації збройних сил різних країн в умовах відсутності американського компонента, який забезпечував її раніше. Починаючи з 1991 р., у ЄС спостерігаються фрагментовані ринки озброєння, суперечні визначення національних інтересів, критична нестача коштів у безпековій промисловості та скорочення армій внаслідок загальнорегіональної політики відмови від призову. Саме тому ЄС суттєво відстає від США у високотехнологічних компонентах оборони, зокрема повітряних, а від РФ – у масовому озброєнні, боєприпасів та особовому складу збройних сил, необхідному для проведення бойових операцій. Іншим словами, якщо в часи Холодної війни оборонна доктрина НАТО передбачала досягнення перемоги над СРСР завдяки комбінації технологічної переваги та вливанню контингенту з іншого боку Атлантики, ЄС у 2025 р. відчуває критичну вразливість супроти РФ як у високотехнологічному компоненті (спричиненому відходом Сполучених Штатів) і у кількісному вимірі. Більше того, надзвичайно гострим, особливо з огляду на схильність Кремля до ядерного

шантажу, виступає питання спроможності ЄС (чи окремих країн Європи) до ядерного стримування. Головну роль у цьому питанні наразі може відіграти Франція, котра з 1967 р. сповідує доктрину *Défense tous azimuts* (оборона спрямована не проти конкретного суперника, а на загальне стримування завдяки доступу до атомного озброєння), котру (ймовірно) можна відносно просто переналаштувати на стримування РФ (хоча це і суперечить початковій ідеї генерала Аєре «не мати улюбленого ворога»). На додачу до цього доктринального питання, є також технічна проблема розширення французького потенціалу на цілу Європу, та чутливість стратегії руйнування принципів ядерного нерозповсюдження.

2. Неприятлива американська політика та її європейські відголоси

Американський політичний клас, особливо той його сегмент, який прийшов до влади разом із президентом Трампом, обрав лінію поведінки, котра гальмує та перешкоджає формуванню нової архітектури безпеки в Європі, з трьох різних мотивів.

По-перше, Трамп і його політичні союзники вважають, що Сполучені Штати є однією з головних жертв старого ліберального порядку, адже операції в Іраку та Афганістані й утримання глобальної інфраструктури безпеки від Йокосуки до Кеблавіка та від Кемп-Хепфрі до Кемп-Арфіджана вимагає фінансових витрат. У більш широкому плані, глобалізація, котра є одним із елементів ліберального ладу, начебто також завдала шкоди економіці та промисловості США. Вислідом такої інтерпретації є бажання зменшити масштаб американської присутності, одним із проявів чого і повинен бути вихід з Європи. Надзвичайно невдалий момент, обраний адміністрацією для виходу (розпал агресії проти України і спроби Москви залякати європейських союзників США подальшою дифузією конфлікту) сам по собі уже становить виклик європейській безпеці. Утім, окрім «оптимізації витрат», швидкий вихід з Європи виступає проявом американської готовності знову вдатися до «політики розрядки» щодо РФ. Своім кроком Трамп намагається переконати РФ у мирних намірах, адже вихід з Європи повинен підкреслити компліментарну (чи, принаймні, неконтрадикційну) природу стратегічних інтересів США і РФ у регіоні. Очевидно, що ЄС не може собі дозволити наві'язати собі роль жертви на віварі миру, адже це не лише скасує суб'єктність союзу, але і поставить екзистенційні загрози для значної кількості держав-членів.

По-друге, розходження ЄС і США має не лише стратегічний, але і ціннісний характер: відкидаючи ліберальний лад, який був екосистемою сприятливою для ліберальних демократій, Трамп і актори з його оточення керувалися власне несприйняттям лібералізму та демократії. ЄС (у тому числі й завдяки ставці ЄС на м'яку силу та самоідентифікацією як флагмана планетарного лібералізму) видається новим американським керманичам ціннісно чужим. Звідси підтримка альтернативних (неліберальних) політичних сил в Німеччині, Румунії і зрештою в Польщі, звинувачення ЄС в цензурі і обмеженнях свободи слова, демонстративна зневага до загальноєвропейських інституцій на користь контактів з більш дружніми і ціннісно близькими урядами, заяви США про ЄС як іманентно недружню

організацію, регулярні анонси тарифних війн. Така лавина загрозливих ініціатив із Вашингтону створюють несприятливе тло для взаємної довіри та скоординованої оборони. Найбільш радикальні антиєвропейські члени адміністрації очікують, що під цим натиском європейські держави мінімізують співпрацю між собою і погодяться на послаблення ЄС як спільної структури, сплачуючи завищені мита на американську продукцію та ліквідувавши торгівельний дефіцит у відносинах зі США, і, зрештою, погодяться зняти санкції та відновити економічну і енергетичну співпрацю з РФ. Додатковим зобов'язанням повинна бути готовність ЄС взяти на себе гарантії безпеки усього континенту та фінансування відновлення України. Хай і загрозливий, але ціннісний розкол між ЄС і США не варто переоцінювати: адміністрація Байдена мала набагато більш компліментарний до Європи курс, населення США сигналізує про ціннісну спорідненість саме з Європою, тож перезавантаження політичного циклу в США може згладити вказані розлами. Водночас, легковажити ціннісним відторгненням ліберальної Європи, принаймні у коротко- і середньостроковій перспективі для ЄС означає практикувати небезпечну сліпоту.

По-третє, наступ на Європу має і суто економічний вимір. Навіть у вужчій сфері виробництва озброєння, попри вищезазначену фрагментарність місцевого оборонного комплексу, європейські виробники забезпечували високу якість окремих елементів військової номенклатури, а тому традиційно виступали конкурентами Сполучених Штатів на ринку озброєння. У більш широкому плані – від аерокосмічної до цифрової сфери, від банківських послуг до сільськогосподарських практик – економічні інтереси ЄС та США іноді опиняються на зустрічних курсах або й відверто рухаються у протилежних напрямках. Відповідно, адміністрація Трампа може прагнути послабити економічного конкурента. У цьому плані, самодостатня «фортеця Європи» не відповідає інтересам Вашингтону, а тому той буде підважувати спроби звести європейську безпекову архітектуру.

Підживлювана трьома вказаними мотивами політика Трампа підважувати безпеку ЄС має відголоски на рівні союзу та окремих країн-членів. Демонстративна зміна політики і пріоритетів США, з одного боку, та суттєва неготовність до самостійної оборони максимально загострили розлами між проамериканськими державами, які готові боротися за утримання залученості США до останнього навіть всупереч європейським інтересам, і тими, які дивляться на перспективи збереження американського захисту в більш прагматичний спосіб. Є також і ті, які вважають, що російська агресія не становить безпосередніх безпекових загроз, а тому вони пропонують широке визначення безпеки, аби отримати можливість додаткових інвестицій в добробут та соціальну політику, протиставляючи їх мілітаризації. Подолання цих поділів часто сповільнює та зменшує амбітність планів розбудови європейського безпекового порядку, в той час як повноважень на наднаціональному рівні, які могли б вирішити цю проблему, немає з огляду на суто міжурядовий і консенсусний спосіб прийняття рішень в галузі безпеки і оборони. Не варто також ігнорувати той факт, що зміна американської позиції на сприятливу до РФ, підтримка проросійських сил в Європі надають нове дихання примирницьким ініціативам.

Україна в європейському безпековому порядку

У середньостроковій перспективі Україна повинна всіма засобами просувати фундаментальну мету своєї зовнішньої політики – перетворення на складову європейської архітектури безпеки. Станом на 2025 р. стає дедалі більш очевидною стає готовність американської сторони прийняти тезу РФ про недопущення України в НАТО за основу для подальших спроб врегулювати російсько-українську війну. Хай якою гіркою не видається ця думка, але з огляду на дистрофію, котру і надалі переживатиме НАТО, цінність приналежності до організації не видається абсолютною. Саме тому Києву необхідно змістити акцент з НАТО і сфокусуватися на не менш засадничому питанні подолання екзистенційної загрози в обличчі РФ, а саме сценарії «фінляндизації» України. Москва не випадково агресивно просуває вимоги нейтралітету України та скорочення співпраці з європейськими партнерами: ці два кроки означитимуть збереження асиметрії ресурсів у діаді «Україна - Росія», а тому і небезпеку для національного суверенітету України. Відповідно, Україна повинна змінити діаду чи то на трикутник «Україна – Росія – ЄС», чи то на мереживо полігонів «Україна – Росія – країна А, В, С» і таким чином стримувати потенціал російського експансіонізму.

У межах загальної рамки руйнування фундаментальної російсько-української асиметрії, основними завданнями наразі є:

- ▶ Максимальне використання наявних європейських військових спроможностей і військової допомоги.
- ▶ Швидка і глибока інтеграція української та європейських безпекових промисловостей, формування цих спроможностей в напрямку, який підвищуватиме обороноздатність.
- ▶ Впровадження безпекової складової в процес набуття Україною членства в Європейському союзі.

Для стратегічного інтересу України важливо, що Європейська Комісія вже розглядає секторально інтеграцію України до європейської системи безпеки і оборони як пріоритет і максимально цьому сприяє в межах власних повноважень. Необхідно посилити трек взаємодії з ЄК роботою над тими питаннями, де ЄК таких повноважень не має, а саме: активізувати роботу на двосторонньому рівні, переконуючи уряди і населення окремих країн-членів в тому, що Україна здатна стати гарантом безпеки і фундаментальним компонентом європейської безпекової архітектури. У межах цієї роботи доцільно також акцентувати увагу партнерів на тому, що Україна в орбіті (чи й складі) РФ становитиме для їхньої національної безпеки виклик, реагування на котрий вимагатиме від них ще

більшої інвестиції зусиль і ресурсів. Образно кажучи, їм вигідніше мати Україну на своєму бастіоні, ніж під своїми стінами.

Головними аргументами Києва на користь необхідності своєї участі у розбудові європейської архітектури безпеки є (1) загальний потенціал стримування, закладений географічними характеристиками країни (широкі, складні для форсування ріки; протяжна територія, придатна до стратегії «trade space for time»; багатомільйонні міста, котрі можуть слугувати як форпости супроти неспроможної до ефективної urban warfare армії РФ), (2) доступ до know-how сучасної технологічної цифрової війни, (3) промисловість, уже адаптована до вимог такої війни і яка має потенціал до розширення за умов додаткового фінансування, (4) великі, особливо у порівнянні з європейськими «бонсай-арміями» національні збройні сили. Ці чотири фактори можуть зіграти вирішальну роль у спроможності ЄС протистояти загрозі РФ і відігравати автономну роль security provider на глобальній арені.